

V čísle Judaica Bohemiae 58 otevírají historici ÚSTR nová témata

12.2.2024 - Martin Vacek | Ústav pro studium totalitních režimů ČR

Editorkou čísla 58 časopisu Judaica Bohemiae je PhDr. Magda Veselská.

Již od roku 1965 vychází péčí Židovského muzea v Praze odborný impaktovaný časopis Judaica Bohemiae, na jehož aktuálním 58. vydání se tentokrát velkou měrou podíleli také historici **Ústavu pro studium totalitních režimů** – Magda Veselská, Pavla Plachá, Stanislava Vodičková a Jan Dvořák. Časopis se specializuje na vydávání odborných studií k dějinám a kultuře Židů v českých zemích, respektive v širším středoevropském prostoru (území někdejší habsburské monarchie). Jeho publikačními jazyky jsou angličtina a němčina.

Aktuální monotematické vydání nese podtitul *Židovské a nežidovské obyvatelstvo v Protektorátu Čechy a Morava: postoje, vztahy, strategie a jejich dynamika* a Magda Veselská z **Ústavu pro studium totalitních režimů**, coby hostující editorka vydání, k jeho obsahu říká: „Publikované studie otevírají nová témata a na základě primárního výzkumu zachycují vybrané aspekty životních okolností v protektorátu, jež ovlivnily osudy jeho židovských obyvatel. Přes pozornost, kterou čeští i zahraniční historici a badatelé setrvalé věnují perzekuci českých a moravských Židů v období nacionálního socialismu, vykazuje mapa našeho poznání stále ještě mnoho bílých míst.“ Stranou pozornosti dosud zůstávaly zejména okrajové, méně početné skupiny židovských obětí, jejichž osud se naplnil ještě před zahájením hromadných deportací do koncentračních a vyhlazovacích táborů z Protektorátu Čechy a Morava na podzim 1941, respektive které se prostřednictvím různých strategií pokusily pronásledování a transportům vyhnout.

Vlevo nahoře: Růžena Schulzová z Prahy, která v letech 1943-1944 ukrývala manžele Levitovy (foto Národní archiv) **Vpravo nahoře:** Zatčení sušické udavačky Rosy Hošťálkové v květnu 1945 (repro: Václav Halla (ed.), Sušicko za okupace, 1947)

Vlevo: Zfalšované osobní doklady, s jejichž pomocí se Erna Seykorová pokusila změnit identitu a vyhnout se deportaci do Terezína (foto Archiv bezpečnostních složek)

V úvodní studii čísla sleduje **Magda Veselská** postoje nežidovského obyvatelstva k pronásledování Židům projevené v dopisech adresovaných prezidentu Emilu Háchovi i v udáních gestapu. Vedle individuální represe věnuje pozornost i jejím organizovaným formám (například zatýkácké akce v roce 1939, první a druhý výjimečný stav), jimž padlo za oběť množství židovských obyvatel. Pozornost věnuje také spolupráci židovského a nežidovského obyvatelstva například v rámci civilního odboje proti společnému nepříteli nebo při ukrývání.

V navazující studii se historička **Pavla Plachá** věnuje občankám Protektorátu Čechy a Morava, které byly po zatčení gestapem internovány v ochranné nebo preventivní policejní vazbě v centrálním ženském koncentračním táboře nacistické říše v Ravensbrücku. Na příkladech ukazuje, za jakou činnost či údajné prohřešky se do tábora mohly dostat židovské ženy, a jaké formy interakce se Židy mohly vést k postihu nežidovských žen. Autorka charakterizuje postavení Židů v ochranné vazbě v koncentračních táborech, zmiňuje organizované akce, v jejichž rámci byly židovské oběti v koncentračních táborech především v roce 1943 cíleně vražděny nebo přesunuty do Osvětimi. Zabývá se také vzájemnou poválečnou reflexí pobytu v táboře ze strany židovských přeživších a jejich nežidovských spoluvězenkyň.

Vlevo: Anna Urbanová, roz. Binderová (1912–2004) pocházela z německé rodiny z Českých Budějovic. Ve druhé polovině 30. let pomáhala svým židovským přátelům a dalším lidem k emigraci. Za protektorátu se zapojila do činnosti ilegální komunistické strany. Nedlouhou před svým zatčením se v roce 1941 provdala za Jindřicha (Harro) Epsteina, který byl židovského původu. Oba manželé válku přežili (zdroj: Židovské muzeum v Praze)

Uprostřed: Ottilie Schnabelová (nar. 1879) ze židovské rodiny z Nového Bydžova pracovala koncem 30. let na sekretariátu Německé sociálně demokratické strany dělnické v Praze a mimo jiné pomáhala německým uprchlíkům v Československu. Po vzniku protektorátu byla zadržena gestapem a na podzim téhož roku deportována do Ravensbrücku, kde v roce 1942 zahynula (zdroj Národní archiv)

Vpravo: Ema Lövenbeinová, roz. Chvátalová (nar. 1915) byla deportována do Ravensbrücku v roce 1942 jako manželka Žida, která zaujímá protiněmecké postoje. Oba manžele udala gestapu jejich známá Greta Dvořáková, roz. Nikolajevičová (nar. 1913). Ema Lövenbeinová na rozdíl od svého muže válku přežila (zdroj Národní archiv)

Postoje představitelů katolické církve k pronásledování Židů od třicátých let 20. století analyzuje **Stanislava Vodičková**. *„Ve své studii se soustředí i na aktivity J. E. Karla kardinála Kašpara a také malostranského faráře Ferdinanda Hroudy, který ohroženým židovským spoluobčanům vydával falešná osvědčení o křtu, resp. konverzi ke katolické církvi, a změnou identity zvýšil jejich šanci na záchranu prostřednictvím exilu,“* přibližuje editorka Magda Veselská. V další publikované studii se Tatjana Lichtenstein z University of Texas at Austin zabývá na základě dochovaných soudních spisů snahami protektorátních Židů o záchranu pomocí zpochybnění své „rasové klasifikace“ podle tzv. norimberských zákonů, a to prostřednictvím návrhů na oduznání manželského původu či otcovství.

Vlevo: Návštěva ostatků svatováclavských a účast na tiché mši v chrámu sv. Víta prezidenta Háchy 1. prosince 1938 (zdroj: AKPR)

Uprostřed: Audience 7. prosince 1938 kardinála dr. Kašpara u prezidenta dr. Háchy na Pražském hradě (zdroj: AKPR)

Vpravo: ThDr. Ferdinand Hrouda, farář od sv. Mikuláše v Praze (zdroj: František Sekanina, ed., Album representantů všech oborů veřejného života československého, Praha 1927, p. 469)

Vedle těch, kteří se snažili svým židovským spoluobčanům pomoci, žili v Protektorátu Čechy a Morava pochopitelně i tací, kteří se do pronásledování Židů aktivně zapojili nebo jejich tíživé situace využili k vlastnímu prospěchu a budování kariéry. Studie **Jana Dvořáka** popisuje činnost samostatného „židovského“ oddělení Policejního ředitelství v Praze, které mělo v gesci především postih provinilců proti protizidovským nařízením na území hlavního města. Autor přibližuje aktivitu a pravomoci pracovníků tohoto oddělení v návaznosti na to, jak přibývalo protizidovských nařízení a jak se postupně odvíjelo „konečné řešení židovské otázky“. Zmiňuje rovněž, jak jejich válečné angažmá zhodnotily poválečné mimořádné lidové soudy.

„Studie v monotematickém vydání Judaica Bohemiae číslo 58 se ve velké míře opírají o primární výzkum a specifické prameny, které k poznání tématu nebyly dosud příliš využívány,“ říká opět editorka vydání Veselská. Jsou to podle ní například spisy gestapa a protektorátní policie, spisy z působnosti civilních německých i protektorátních soudů, vyšetřovací a procesní spisy poválečných mimořádných lidových soudů apod. Dokumenty osobní povahy jsou zastoupeny v podobě vzpomínek účastníků nebo poválečných svědectví zaznamenaných v žádostech o osvědčení podle zák. 255/1946 Sb. o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození. *„Autoři kombinují mikro-historii, tedy vykreslení konkrétních příběhů a jejich okolností, s charakterizací úředních procesů a postupů, což společně vytváří obraz dynamických životních okolností v Protektorátu Čechy a Morava, které měly na osudy Židů zde žijících bezprostřední dopad a vliv. Texty jsou v mnoha směrech komplementární – věnují se represí ze strany německých bezpečnostních složek i činnosti protektorátní policie, příběhům mužů i žen, sledují osudy zatčených na území protektorátu a později v koncentračních a vyhlazovacích táborech*

na území Říše. Ve vybraných případech se různí autoři zabývají totožnými příběhy, ovšem z pohledu rozdílných aktérů nebo v odlišném časovém úseku, proto na sebe texty navzájem odkazují,” dodává na závěr Magda Veselská.

Studie představují vesměs první sondu do nových témat a materie a naznačují další možnosti a směry, jimiž by se navazující výzkum osudů českých a moravských Židů v období nacionálního socialismu mohl ubírat.

Kriminální inspektor Policejního ředitelství Praha a za nacistické okupace i vedoucí tzv. židovského referátu (oddělení, později komisariátu) PŘP Leo Drnovský byl zatčen hned týden po osvobození. V roce 1947 byl mj. i kvůli svým protižidovským aktivitám odsouzen MLS Praha na doživotí, později mu byl změněn trest na 25 let odnětí svobody. Podmínečně byl propuštěn v roce 1963. Zde na vězeňské fotografii z roku 1947 (zdroj: Národní archiv)

<https://www.ustrcr.cz/historici-ustr-v-casopise-judaica-bohemiae-oteviraji-nova-temata>